

K otázce posouzení schopnosti spotřebitele splácet spotřebitelský úvěr

IVA ŠTAVÍKOVÁ ŘEZNÍČKOVÁ

DOKTORANDKA KATEDRA OBČANSKÉHO PRÁVA, PRÁVNICKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY

The Duty to Assess Creditworthiness of Consumer

Summary: *The article deals with issues related to the duty of the credit provider to assess the creditworthiness of consumer. The author has interpreted, in light of the decision of Court of Justice of European Union in case CA Consumer Finance SA vs Ingrid Bakkaus, Charline Bonato, Florianu Bonatovi, two issues (i) what the content of the duty to assess the creditworthiness is and (ii) who has to prove that this duty was fulfilled. In the final part of the article, attention is paid to civil sanctions applied against the contracts where the credit provider fails to fulfill his duty to assess the creditworthiness. According to section 9 Act No. 145/2010 Coll., on Consumer Credit, these contracts are invalid, as defined in the new Civil Code.*

Key words: *consumer, creditworthiness, invalidity, burden of proof*

Spotřebitelské úvěrování je velmi citlivou právní oblastí, a to z důvodu, že dochází k významnému zadlužení jednotlivých spotřebitelů, potažmo celých domácností. Trend zadlužování domácností je patrný zejména v posledních dvou dekádách.¹ Tento soudobý životní trend obyvatelstva – „život na dluh“ – je prezentován společností i reklamou jako něco zcela standardního.

Původní směrnice 87/102/EHS (dále jen „původní směrnice“),² která byla přijata v režimu minimální harmonizace, neobsahovala povinnost posoudit schopnost spotřebitele splácet úvěr, což se následně ukázalo jako problematické, zejména v některých členských státech (Řecko, Maďarsko, Rumunsko, Španělsko),³ ve kterých poskytovatelé úvěrů schopnost spotřebitele splácet úvěr neověřovali vůbec nebo nedostatečně. Tato původní směrnice byla nahrazena novou směrnicí 2008/48/ES (dále jen „směrnice“)⁴ přijatou již v režimu maximální harmonizace.⁵ Cílem nové právní úpravy je odstranění nedostatků, které se vyskytly při uplatňování původní směrnice.⁶

Původní návrh textu směrnice předložený Komisí⁷ byl mnohem ambicióznější, než výsledný přijatý text, který lze považovat za výsledek kompromisu akceptovatelný členskými státy.⁸ Jedním z nejkontroverznějších bodů směrnice bylo zakotvení principu odpovědného půjčování (responsible lending).⁹ Za účelem posílení tohoto principu stanovuje EU členskými státem povinnost přijmout, při zohlednění zvláštních charakteristických rysů svých úvěrových trhů, vhodná opatření pro podporu tzv. „odpovědných“ praktik ve všech fázích úvěrového vzta-

¹ Podle odhadů dosahuje aktuálně hodnota spotřebitelských úvěrů v ČR zhruba 300 miliard korun, z toho ty od nebankovních poskytovatelů dosahují téměř 80 miliard. Vypuknutím hospodářské krize začal stoupat počet předlužených domácností, přičemž tento trend začal stagnovat až od r. 2012. Zdroje: <<http://archiv.inhned.cz/c1-63649640-pravidla-pro-uverove-firmy-ma-ji-byt-prisnejsi>>, <https://www.cnb.cz/cs/financni_stabilita/zpravy_fs/fs_2013-2014/index.html>, <<http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6&CT=781&CT1=0>>.

² Směrnice Rady ze dne 22. prosince 1986 o sbližování právních a správních předpisů členských států týkajících se spotřebitelského úvěru.

³ European Regulatory Private Law Project. European University Institute. The Over-indebtedness of European Consumers – A View from Six Countries. Edited by Irina Domurath, Guido Comparato, Hans-W. Micklitz, 2014.

⁴ Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2008/48/ES ze dne 23. dubna 2008 o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Do rozsahu věcné působnosti této směrnice nespádají hypoteční úvěry, které jsou regulovány samostatně ve směrnici Evropského parlamentu a Rady 2014/17/EU o smlouvách o spotřebitelském úvěru na nemovitosti určené k bydlení (tzv. Hypoteční směrnice).

⁵ K tomu více VACEK, L. Režim maximální harmonizace a jeho důsledky při transpozici směrnice o smlouvách o spotřebitelském úvěru. *Jurisprudence*, 2010, č. 7.

⁶ Např. Praxe poukázala na nedostatečnou úpravu článků 7 a 11 původní směrnice, která regulovala poskytování vázaných úvěrů, resp. problematiku spojenou s odstoupením od kupní smlouvy sjednanou mimo obchodní prostory a s ní spojenou smlouvu o spotřebitelském úvěru. K tomu srovnaj čl. 15 odst. 1 nové směrnice. Dále nová směrnice zakotvuje právo spotřebitele na odstoupení od úvěrové smlouvy bez udání důvodu ve lhůtě 14 kalendářních dnů ode dne uzavření smlouvy.

⁷ Návrh směrnice obsahoval právní úpravu ručení, regulaci hypotečních úvěrů. K tomu srovnaj návrh Komise COM/2002/0443 final. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=COM:2002:0443:FIN>>. K tomu více HULMÁK, M. Práva a povinnosti věřitele při poskytování spotřebitelského úvěru. *Jurisprudence*, 2010, roč. 19, č. 7, s. 9, REICH, N. – MICKLITZ, H. W. – TONNER, K. *European Consumer Law. Ius Communitatis V.*, 2nd edition, Intersentia, 2014, s. 218 a násl.

⁸ K tomu srovnaj návrh Komise COM/2002/0443 final. Dostupné z: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=COM:2002:0443:FIN>>. K tomu více HULMÁK, op. cit., s. 9, REICH, N. – MICKLITZ, H. W. – TONNER, K. op. cit., s. 218 a násl.

⁹ Hulmák poukazuje na fakt, že oproti původnímu návrhu směrnice, který byl předložen Komisí, obsahuje finální text směrnice tento princip (responsible lending) pouze v omezené podobě. K tomu více HULMÁK, M. Nový zákon o spotřebitelském úvěru. *Právní rozhledy*, 2010, roč. 18, č. 9, s. II. SEIN, K. Transposition of New Consumer Credit Directive in Estonia. *European Review of private Law*. Great Britain:

hu. V souladu s tímto principem pak EU prosazuje politiku rozumného zadlužování. Samotná směrnice v recitálu 26 stanovuje povinnost členským státům zajistit, pomocí legislativy a dalších nelegislativních nástrojů,¹⁰ aby nedocházelo k předlužování domácností.

Na problematiku spojenou s poskytováním spotřebitelských úvěrů nelze nahlížet izolovaně. Spotřebitel je na unijní úrovni chráněn velkým počtem směrnic¹¹ a v každém jednotlivém případě je nutné analyzovat, která směrnice, resp. která implementovaná ustanovení mají být na daný závazkový vztah aplikována. Jak uvádí Šťavíková a Selucká, při poskytování spotřebitelského úvěru se na závazkový vztah mezi poskytovatelem úvěru a spotřebitelem aplikuje nejen „směrnice“, ale i např. směrnice 2005/29¹² a směrnice 93/13.¹³ Aplikací jedné směrnice totiž není možné vylučovat aplikaci jiné směrnice.¹⁴

Směrnice byla na národní úrovni implementována do zákona č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru (dále jen „ZoSÚ“).¹⁵ Práva a povinnosti poskytovatele úvěru a spotřebitele neupravené ZoSÚ se řídí zákonem č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“).¹⁶ Povinnost poskytovatele úvěru ověřit schopnost spotřebitele splatit úvěr byla transponována do ustanovení § 9 odst. 1 a § 22 odst. 2, 3, 5 ZoSÚ.

Povinnost věřitele ověřit schopnost spotřebitele splatit úvěr ve smyslu směrnice bude dále diskutována a interpretována v rámci těchto otázek: (a) jaký je obsah povinnosti věřitele ověřit schopnost spotřebitele splácet úvěr, (b) kdo nese v případě sporu důkazní břemeno ohledně ne/splnění této povinnosti, (c) jaké jsou soukromoprávní následky porušení této povinnosti v českém právním řádu. Otázky ad a) a ad b) budou interpretovány zejména s ohledem na nedávné rozhodnutí Soudního dvora EU (dále jen „SDEU“) ve věci *CA Consumer Finance SA proti Ingrid Bakkaus, Charline Bonato, Florianu Bonatovi*.¹⁷

Povinnost posoudit úvěruschopnost spotřebitele

Obsah a rozsah povinnosti věřitele ověřit úvěruschopnost spotřebitele

K naplnění principu odpovědného půjčování má přispět i zakotvení povinnosti věřitele posoudit schopnost spotřebitele splatit úvěr. Tato povinnost je zakotvena v článku 8 odst. 1 směrnice, který je konkretizací recitálu 26 směrnice.

Na unijní i národní úrovni jsou diskutovány otázky týkající se obsahu a rozsahu této povinnosti, dále pak způsob prokázání splnění této povinnosti, jakož i následky jejího porušení.

Povinnost posoudit schopnost spotřebitele splatit úvěr je součástí triády povinností, které má věřitel vůči spotřebiteli, ještě před uzavřením smlouvy (povinnost ověřit schopnost spotřebitele splatit úvěr, povinnost poskytnout informace před uzavřením smlouvy, povinnost poskytnout radu před uzavřením smlouvy). Zajištění dostatečné informovanosti spotřebitelů a poskytnutí případné rady (vysvětlení) má přispět k tomu, aby spotřebitel zvážil případná rizika nabízeného úvěru a aby porovnal ne/výhodnost jednotlivých nabídek, resp. spotřebitel by měl činit informovaná rozhodnutí založená na zvážení všech okolností (např. srovnání nabídek na trhu poskytovatelů spotřebitelských úvěrů) a úplné znalosti věci.¹⁸

Česká národní banka interpretuje účel povinnosti věřitele ověřit schopnost spotřebitele splácet úvěr tak, že tato povinnost je stanovena na ochranu spotřebitele před přijetím neuvážených a nezodpovědných rozhodnutí, plynoucích z neznalosti a nedostatečných zkušeností, jakož i osobních, morálně volních vlastností a životních i sociálních poměrů spotřebitele, které mohou zásadním způsobem dopadnout na jeho osobní a rodinnou finanční situaci, po-

Wolters Kluwer Law International BV, Vol. 2, 2012, s. 439, REICH, N. – MICKLITZ H. W. – TONNER, K. op. cit., s. 218 a násl., European Regulatory Private Law Project. European University Institute. The Over-indebtedness of European Consumers – A View from Six Countries. Edited by Irina Domurath, Guido Comparato, H.-W. Micklitz, 2014, s. 52 a násl.

¹⁰ Podpora rozvoje finanční gramotnosti, efektivní dohled nad poskytovateli spotřebitelských úvěrů, zajištění dostatečné informovanosti spotřebitelů.

¹¹ K tomu více SELUCKÁ, M. *Ochrana spotřebitele v soukromém právu*. Praha: C. H. Beck, 2008.

¹² Směrnice Evropského parlamentu a Rady 2005/29/ES ze dne 11. května 2005 o nekalých obchodních praktikách vůči spotřebitelům na vnitřním trhu.

¹³ Směrnice Rady 93/13/EHS ze dne 5. dubna 1993 o nepřiměřených podmínkách ve spotřebitelských smlouvách.

¹⁴ ŠTAVÍKOVÁ ŘEZNÍČKOVÁ, I. – SELUCKÁ, M. Incorrect APRC as an Unfair Commercial Practice and as an Unfair Term in Consumer Contracts. *Journal of European Consumer and Market Law*, Rakousko: Verlag Österreich, 2014, roč. 3, č. 2, s. 111, ISSN 2191-3412. K tomu dále srovnej: Rozsudek SDEU ve věci C - 423/97 Travel Vac SL v. Manuel José Antelm Sanchis ze dne 22. dubna 1999, rozsudek SDEU ze dne 15. března 2012 sp. zn. C - 453/10 Jana Pereničová, Vladislav Perenič proti S. O. S. financ, spol. s r. o.

¹⁵ Obecně k poskytování spotřebitelského úvěru WACHTLOVÁ, L. – SLANINA, J. *Zákon o spotřebitelském úvěru*. Komentář. Praha: C. H. Beck, 2011, TOMANČÁKOVÁ, B. *Ochrana spotřebitele v praxi se vzory a příklady*. 2. vyd. Praha: Linde, 2011, s. 110–118, DOHNAL, J. *Spotřebitelský úvěr – praktická příručka s příklady a judikaturou*. Praha: Leges, 2011, VEČEŘA, J. *Ochrana spotřebitele v České republice a Evropské unii*. Praha: Leges, 2013, s. 183–195.

¹⁶ Na právní vztahy ze spotřebitelského úvěru vzniklé před účinností NOZ se aplikuje zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

¹⁷ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 18. prosince 2014 ve věci C-449/13 CA Consumer Finance SA v Ingrid Bakkaus and Others.

¹⁸ SCHILLIG, M. Inequality of bargaining power versus market for lemons: Legal paradigm change and the Court of Justice s jurisprudence on Directive 93/13 on unfair contract terms. *European Law Review*. 2008, Vol. 33, č. 3, s. 313–336, DOMURATH, I. The Case for Vulnerability as the Normative Standard in European Consumer Credit and Mortgage Law – An Inquiry into the Paradigms of Consumer Law. *Journal of European Consumer and Market Law*. 2013 Vol. 2, No. 3, s. 134 a násl.

stihnout jeho majetek a ohrozit uspokojování základních životních potřeb, ekonomickou funkci rodiny a společenský status jejich členů, vč. narušení jejich sociálních vztahů.¹⁹

Huls pak poukazuje na paradox, že povinnost ověřit schopnost spotřebitele splatit úvěr je negativně vnímána zejména nízkopříjmovými spotřebiteli, a to proto, že banky jim často neposkytnou úvěr právě z důvodu, že neprojdou testem úvěruschopnosti, což je často vede do „náruče“ poskytovatelů nebankovních půjček, což ve svém důsledku znamená zdražení úvěru pro tuto sociální skupinu.²⁰ Tato sociální skupina, která je velmi náchylná k uzavírání spotřebitelských úvěrů, má pak paradoxně omezenou možnost volby poskytovatele spotřebitelského úvěru.

Poskytovatel úvěru je povinen ještě před uzavřením smlouvy o spotřebitelském úvěru posoudit úvěruschopnost spotřebitele na základě dostatečných informací²¹ „získaných případně“ od spotřebitele a, „pokud je to nezbytné“, na základě vyhledávání v příslušné databázi.²²

Dotčené ustanovení směrnice bylo implementováno do ustanovení § 9 ZoSÚ téměř doslovně a bez další konkretizace (např. pojmu dostatečné informace, významné navýšení...). Na rozdíl od směrnice národní zákonodárce do ZoSÚ výslovně zakotvil povinnost věřitele postupovat s odbornou péčí při posuzování schopnosti spotřebitele splatit úvěr. Slanina a Wachtlová uvádí, že na konkretizaci povinnosti postupovat s odbornou péčí lze analogicky uplatnit § 75 odst. 2 zákona č. 189/2004 Sb., o kolektivním investování. Věřitel je povinen postupovat kvalifikovaně, čestně a odpovědně, což mimo jiné zahrnuje povinnost věřitele pořídit jeho zaměstnanců mít dostatečné znalosti a zkušenosti z oblasti finančních trhů.²³

Věřitel má pak povinnost posoudit schopnost spotřebitele splácet úvěr nejen před uzavřením smlouvy, ale také vždy, když má dojít k významnému navýšení²⁴ celkové výše spotřebitelského úvěru (čl. 8 odst. 2 směrnice). Některé členské státy (např. Belgie) zakotvily ještě před přijetím směrnice ve svém právním řádu povinnost věřitele nahlédnout do příslušné databáze při poskytování úvěru. Na základě čl. 8 odst. 1 věty druhé směrnice jsou členské státy oprávněny ponechat takovou povinnost ve svém právním řádu. Nicméně s ohledem na princip maximální harmonizace směrnice nejsou členské státy oprávněny tuto povinnost nově zakotvit do své legislativy. Za účelem posílení právní jistoty by pak odpovědné orgány na národních úrovních měly vydat vhodné pokyny a návody, které by byly vodítkem pro věřitele při plnění jejich povinností ve smyslu čl. 8 směrnice.

V souvislosti s interpretací dotčeného ustanovení směrnice byla SDEU položena francouzským tribunálem d'instance d'Orléans tato předběžná otázka: „Musí být článek 8 směrnice vykládán v tom smyslu, že brání tomu, aby byla kontrola úvěruschopnosti spotřebitele provedena jen na základě informací uvedených poskytovatelem, aniž byly tyto informace ověřeny pomocí jiných údajů?“²⁵

Generální advokát Wahl v bodě 36 a 37 svého stanoviska uvedl, že směrnice neobsahuje taxativní výčet informací, s jejichž pomocí má poskytovatel úvěru posoudit úvěruschopnost spotřebitele. Směrnice dále neupravuje otázku kontroly (rozsah, způsob) poskytnutých informací spotřebitelem. Čl. 8 odst. 1 směrnice ve spojení s recitálem 26 přiznává, dle názoru generálního advokáta, poskytovateli úvěru prostor pro uvážení při určení, zda informace, které má k dispozici, stačí k doložení úvěruschopnosti spotřebitele či nikoli a zda je má případně ověřit pomocí jiných údajů (databáze). Poskytovatel úvěru se má přesvědčit o úvěruschopnosti zájemce o uzavření úvěrové smlouvy metodou nebo metodami, které pokládá za nejvhodnější. Tuto kontrolu lze provést na základě dokladů o jeho finanční situaci, jako jsou výplatní pásky, výpisy z bankovních účtů, přehledy pohybů na

¹⁹ Dohledový benchmark č. 1/2014. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitelem/predpisy_spotrebitelem/download/dohledovy_benchmark_os_2014_01.pdf>.

²⁰ HONDIUS, E. The Protection of the Weak Party in a Harmonised European Contract Law: A Synthesis. *Journal of consumer policy*. Vol. 27, No. 2., 2004, s. 245–251.

²¹ Pouze dva členské státy (Belgie a Velká Británie) ve vnitrostátním právu specifikovaly pojem dostatečné informace. K tomu více ve Zprávě Komise Evropskému Parlamentu a Radě o provádění směrnice 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Dostupné z: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=CS&f=ST%2010900%202014%20INIT>>.

²² Původní text směrnice předložený Komisí zakotvoval v čl. 8 povinnost zřídit v každém členském státě centrální databázi, ve které by byly shromažďovány veškeré informace o závazcích spotřebitele související se spotřebitelským úvěrem. K tomu srovnej: <<http://eur-lex.europa.eu/legal-content/CS/TXT/?uri=COM:2002:0443:FIN>>. K otázce databázi více HULMÁK, M. Práva a povinnosti věřitele při poskytování spotřebitelského úvěru. *Jurisprudence*, 2010, roč. 19, č. 7, s. 10. WACHTLOVÁ – SLANINA, op. cit., s. 102 a násl., FERRETTI, F. A European Perspective on Consumer Loans and The Role of Credit Registries: The Need to Reconcile Data Protection, Risk Management, Efficiency, Over-Indebtedness, and a Better Prudential Supervision of the Financial System. *Journal of Consumer policy*. Vol. 33, Issue 1, Springer, 2010, s. 1–27.

²³ WACHTLOVÁ – SLANINA, J. op.cit., s. 100. K tomu dále Česká národní banka – Dohledový benchmark č. 1/2014. Dostupné z: <http://www.cnb.cz/miranda2/export/sites/www.cnb.cz/cs/spotrebitelem/predpisy_spotrebitelem/download/dohledovy_benchmark_os_2014_01.pdf>.

²⁴ Pouze tři členské státy (Slovensko, Bulharsko, Švédsko) definovaly pojem významné navýšení, a to tak, že stanovily prahové hodnoty při jejichž překročení vznikne věřiteli povinnost ověřit schopnost spotřebitele splatit úvěr. K tomu více ve Zprávě Komise Evropskému Parlamentu a Radě o provádění směrnice 2008/48/ES o smlouvách o spotřebitelském úvěru. Dostupné z: <<http://register.consilium.europa.eu/doc/srv?l=CS&f=ST%2010900%202014%20INIT>>.

²⁵ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 18. prosince 2014 ve věci C-449/13 *CA Consumer Finance SA v Ingrid Bakkaus and Others*.

bankovních účtech a daňové platební výměry, nikoli však výlučně na jejich základě. Nelze například vyloučit, že poskytovatel úvěru, který udržuje dlouhodobý obchodní vztah s některými zákazníky, bude již předem znát finanční situaci zájemce o úvěr.²⁶ To ale podle generálního advokáta neznamená, že by poskytovatel úvěru měl mít povinnost systematicky kontrolovat pravost informací osvědčující příjmy a výdaje spotřebitele.²⁷ SDEU ve svém rozhodnutí navázal na závěry generálního advokáta a uvedl, že pro naplnění cíle stanoveného v čl. 8 směrnice není dostatečné, pokud poskytovatel úvěru založí své rozhodnutí na nepodložených informacích poskytnutých spotřebitelem. SDEU dále uvedl, že dotčené ustanovení směrnice dává poskytovateli úvěru prostor pro uvážení při určování, zda informace, které má k dispozici, stačí k doložení úvěruschopnosti spotřebitele, či nikoli a zda je má ověřit pomocí jiných údajů (bod 36 rozhodnutí).²⁸ Ideální příkladem, na kterém lze ilustrovat prostor pro uvážení věřitele je výše sjednaného úvěru. V případě poskytnutí spotřebitelského úvěru do 10 tis. Kč nebude věřitel požadovat po spotřebiteli tolik informací a dokladů jako při poskytování spotřebitelského úvěru nad 1 mil. Kč.

Kdo nese břemeno důkazu

Samotná směrnice otázku důkazního břemene ohledně splnění povinnosti posoudit schopnost spotřebitele splatit úvěr neupravuje. V této souvislosti byla SDEU předložena tato předběžná otázka: „Musí být směrnice vykládána v tom smyslu, že je na poskytovateli úvěru, aby prokázal, že řádně a v plném rozsahu splnil povinnosti, které má při uzavírání a plnění úvěrové smlouvy a které vyplývají z vnitrostátních předpisů provádějících tuto směrnici?“²⁹

Generální advokát v bodě 25 svého stanoviska uvádí, že z cíle ochrany spotřebitele, který sleduje směrnice, zcela logicky vyplývá, že důkazní břemeno v otázce splnění předmluvní informační a kontrolní povinnosti musí v zásadě ležet na profesionálním poskytovateli úvěru. Důkaz o splnění konkrétní kontrolní povinnosti by měl podat ten, komu tato povinnost přísluší, tj. v daném případě profesionální poskytovatel úvěru. SDEU uvedl, že otázka právní úpravy dokazování je v kompetenci jednotlivých členských států při dodržení zásady efektivity a rovnocennosti, známé to komponenty zásady procesní autonomie.³⁰

Na argumentaci generálního advokáta navázal pak SDEU ve svém rozhodnutí, když uvedl, že není v kompetenci SDEU rozhodovat o výkladu ustanovení vnitrostátního práva, neboť

tento úkol přísluší výlučně předkládajícímu soudu. SDEU může interpretovat pouze ustanovení unijního práva.³¹ SDEU uvedl, že poskytovatel úvěru, který postupuje s řádnou péčí, kterou je nutno od profesionála požadovat,³² si musí být vědom toho, že shromažďování a uchovávání dokladů, prokazujících schopnost spotřebitele splácet úvěr, je nezbytné k prokázání splnění jeho povinností ve smyslu čl. 8 směrnice. SDEU závěrem uvádí, že kdyby měl břemeno důkazu o nesplnění povinnosti stanovené v čl. 8 směrnice nést spotřebitel, byl by narušen soulad se zásadou efektivity. Spotřebitel totiž nemá prostředky k tomu, aby doložil, že poskytovatel úvěru neprovedl kontrolu jeho úvěruschopnosti.

Národní zákonodárce otázku důkazního břemene upravil v ustanovení § 22 odst. 5 ZoSÚ, které zakotvuje vyvratitelnou právní domněnku o nesplnění povinnosti věřitele podle § 9 ZoSÚ.³³ Presumuje se tedy, že věřitel nesplnil svou povinnost podle § 9 ZoSÚ a v případě sporu se spotřebitelem musí prokázat, že povinnost podle dotčeného ustanovení splnil, což je oprávněn posoudit příslušný národní soud na základě jednotlivých tvrzení a předložených důkazů. Komentář k ustanovení § 22 odst. 5 ZoSÚ uvádí, že není totiž vůbec představitelné, že by spotřebitel mohl nesplnění této povinnosti prokázat, neboť posouzení úvěruschopnosti je zpravidla prováděno alespoň zčásti automatizovaně mimo dohled spotřebitele. Toto pravidlo lze nicméně aplikovat výhradně na soukromoprávní spory mezi spotřebiteli a věřiteli, nikoliv však v rámci trestního řízení.³⁴

Právní úprava ZoSÚ, přenášející důkazní břemeno ohledně splnění povinnosti věřitele ověřit schopnost spotřebitele splácet úvěr, je souladná se závěry uvedenými v diskutovaném rozhodnutí SDEU.

²⁶ K tomu srovnej HULMÁK, op. cit., s. 9.

²⁷ Stejně stanovisko ve svém vyjádření zastávala i německá vláda.

²⁸ Obdobný názor nalezneme i v rozhodovací praxi českých soudů. K tomu srovnej rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 27. září 2007 sp. zn. 32 Odo 1726/2006.

²⁹ Rozsudek Soudního dvora EU ze dne 18. prosince 2014 ve věci C-449/13 *CA Consumer Finance SA v Ingrid Bakkaus and Others*.

³⁰ K tomu srovnej rozhodnutí: Rozsudek SDEU ze dne 17. ledna 2008 sp. zn. C-37/06 *Viamex Agrar Handel a ZVK*. Rozsudek SDEU ze dne 19. června 2014 sp. zn. C-501/12 ve věci *Specht*.

³¹ K tomu srovnej rozhodnutí: Rozsudek SDEU ze dne 1. dubna 2004 sp. zn. C-237/02 *Freiburger Kommunalbauten GmbH Baugesellschaft & Co. KG proti Ludger Hofstetter, Ulrike Hofstetter*, rozsudek SDEU ze dne 4. června 2009 sp. zn. C-243/08 *Pannon GSM Zrt. proti Erzsébet Sustikné Györfi*.

³² K tomu srovnej textaci ustanovení § 9 odst. 1 ZoSÚ.

³³ Z legislativního hlediska je dle autora část textu: „Není-li prokázán opak“ zcela nadbytečný. To totiž eo ipso vyplývá z formulace „má se za to“.

³⁴ K tomu více VEDRAL, J. *Správní delikty v zákoně o spotřebitelském úvěru*. Jurisprudence, 2010, č. 7, s. 20 a násled.

Soukromoprávní následky porušení povinnosti ověřit úvěruschopnost spotřebitele

Otázka následků porušení povinnosti ověřit schopnost spotřebitele splácet úvěr není směrnici regulována. Je v kompetenci členského státu stanovit případné sankce za porušení této povinnosti. Směrnice pouze stanovuje, že sankce musí být efektivní, přiměřené a odrazující (čl. 23). Jednotlivé členské státy pak zaujaly k této otázce rozdílný přístup.³⁵

ZoSÚ zakotvil v § 20 odst. 2 písm. a) veřejnoprávní sankci pro věřitele a zprostředkovatele za porušení povinnosti podle § 9 odst. 1 ZoSÚ, přičemž za takový správní delikt byl správní orgán oprávněn uložit pokutu až do výše 2 000 000 Kč (§ 20 odst. 5 písm. b) ZoSÚ).³⁶ Novela ZoSÚ³⁷ významně zostříla výši ukládaných sankcí. Od účinnosti novely ZoSÚ lze na základě § 20 odst. 5 písm. a) ZoSÚ uložit věřiteli za porušení povinnosti podle § 9 odst. 1 ZoSÚ pokutu až do výše 20 000 000 Kč. Tuto sankci již nově nelze uložit zprostředkovateli.

Naproti tomu ZoSÚ nezakotvil žádnou konkrétní soukromoprávní sankci za porušení povinnosti podle § 9 odst. 1 ZoSÚ. To ovšem neznamenalo, že by věřitel nebo zprostředkovatel neodpovídal za škodu způsobenou porušením právní povinnosti podle § 420 zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník ve znění pozdějších předpisů (dále jen „OZ“).³⁸

Z hlediska politiky odpovědného úvěrování, která je jedním z pilířů směrnice, se taková regulace ukázala jako zcela nedostatečná. Na trhu spotřebitelských úvěrů působili poskyvatelé úvěrů, kteří sjednávali úvěry se spotřebiteli, u nichž bylo již v okamžiku sjednávání smlouvy pravděpodobné, že nebudou schopni úvěr splácet. Poskyvatelé úvěrů totiž kalkulovali se smluvně zakotvenými vysokými smluvními pokutami, s dosažením zisku realizací poskytnutého zajištění spotřebitelem či paušálně sjednanými náklady na soudní a exekuční řízení.³⁹

S ohledem na výše uvedené byl text ustanovení § 9 odst. 1 ZoSÚ novelou ZoSÚ doplněn takto: „Věřitel poskytne spotřebitelský úvěr jen tehdy, pokud je po posouzení úvěruschopnosti spotřebitele s odbornou péčí zřejmé, že spotřebitel bude schopen spotřebitelský úvěr splácet, jinak je smlouva, ve které se sjednává spotřebitelský úvěr, neplatná.“ Věřitel tedy nesmí poskytnout spotřebitelský úvěr, pokud není na základě poskytnutých informací a dokladů přesvědčen o tom, že spotřebitel bude s největší pravděpodobností schopen úvěr splatit. Důraz je kladen na posouzení poměru mezi příjmy a výdaji spotřebitele. Dále je posuzováno, kolik

finančních prostředků zbude spotřebiteli v rozhodném období, po odečtení vynaložených běžných výdajů, na splácení úvěru. V případě porušení této povinnosti je sjednaná smlouva o úvěru neplatná.

ZoSÚ tedy v souvislosti s porušením povinnosti podle § 9 odst. 1 nově kombinuje soukromoprávní a veřejnoprávní sankce. Obě kategorie sankcí se vedle sebe objevily již v zákoně č. 321/2001 o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru.⁴⁰ Tento způsob regulace v oblasti spotřebitelského práva je poměrně častý.⁴¹ Fiala a Selucká k tomu uvádí: „Skutečnost, že ochrana spotřebitele veřejnoprávní a soukromoprávní se v českém právním řádu prolíná, je flagrantní, bohužel však vlastní souladnost veřejnoprávních a soukromoprávních

³⁵ Na Slovensku je tato otázka upravena zákonem č. 129/2010 Sb., o spotřebitelských úveroch a o iných úveroch a pôžičkách pre spotrebiteľov a o zmene a doplnení niektorých zákonov, v ustanovení § 11 odst. 2 – V prípade hrubého porušenia povinnosti podľa § 7 ods. 1 sa úver považuje za bezúročný a bez poplatkov. Za hrubé porušenie povinnosti podľa § 7 odst. 1 sa považuje posudzovanie schopnosti splácať úver veriteľom bez akýchkoľvek údajov o príjmoch, výdavkoch a rodinnom stave spotrebiteľa alebo bez nahliadnutia do príslušnej databázy údajov o spotrebiteľoch na účely posudzovania ich schopnosti splácania úverov. Francouzské právo resp. code de la consommation, článek L. 311-1 a následující stanoví toto: „Nesplnil-li poskytovatel úvěru povinnosti stanovené v člancích L. 311-8 a L. 311-9, zaniká mu právo na úrok v plném rozsahu nebo v rozsahu stanoveném soudem. Estonský zákonodárce stejně jako původně český zákonodárce zakotvil do právního řádu pouze veřejnoprávní sankci za porušení diskutované povinnosti. V případě, že věřitel poruší podle estonského práva povinnost posoudit úvěruschopnost spotřebitele je veřejnoprávní orgán oprávněn vydat rozhodnutí, na základě kterého je věřitel povinen zdržet se protiprávního jednání. V případě, že věřitel poruší tuto povinnost může mu být uložena pokuta až do výše 650 eur.

³⁶ K otázce právní povahy sankcí ve správním řízení např.: Rozhodnutí Městského soudu v Praze sp. zn. 10 Ca 250/2003-48 ze dne 15. 11. 2004.

³⁷ Byl přijat zákon č. 43/20013 Sb., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru. Důvodová zpráva k zákonu č. 43/20013Sb., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru. Dostupné z: <<http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2013/novela-zakona-o-spotrebitelckem-uveru-vs-9918>>

³⁸ K tomu WACHTLOVÁ – SLANINA, op. cit., s. 104 a násl., HULMÁK, op. cit., s. 10.

³⁹ MATĚJOVSKÝ, T. – TOMŠEJ, J. Přísnější pravidla pro spotřebitelské úvěry. Dostupné z: <<http://www.bankovnictviuhned.cz>>, důvodová zpráva k zákonu č. 43/20013Sb., kterým se mění zákon č. 145/2010 Sb., o spotřebitelském úvěru. Dostupné z: <<http://www.mfcr.cz/cs/aktualne/tiskove-zpravy/2013/novela-zakona-o-spotrebitelckem-uveru-vs-9918>>

⁴⁰ V případě, že poskytovatel úvěru porušil povinnost, podle ustanovení § 4 zákona č. 321/2001 o některých podmínkách sjednávání spotřebitelského úvěru, byl úvěr úročen diskontní sazbou České národní banky platnou v době uzavření smlouvy, ve které se sjednává úvěr. Kromě toho mohla být uložena i veřejnoprávní sankce Českou obchodní inspekcí podle § 9 zákona č. 64/1986 Sb., o České obchodní inspekci v tehdy platném a účinném znění.

⁴¹ K tomu srovnej: Zákon č. 284/2009 Sb. o platebním styku, ve znění pozdějších předpisů, sankcionuje v ustanovení § 130 jako správní delikt jednání poskytovatele platebních služeb (např. výpověď rámcové smlouvy v rozporu s § 96 nebo nedodržení lhůty pro provádění platebních transakcí podle § 109 až 113), které může mít současně soukromoprávní následky např. v podobě neplatnosti určitého právního jednání nebo vzniku odpovědnosti za škodu. Dále např. dohled České národní banky podle § 44a zákona č. 6/1993 Sb., nad dodržováním povinností stanovených občanským zákoníkem pro uzavírání smluv o finančních službách uzavíraných na dálku, a soukromoprávní sankci v podobě prodloužení lhůty pro odstoupení od smlouvy podle § 54c odst. 1 OZ, kdy spotřebiteli nebyly řádně a včas poskytnuty informace podle § 54b OZ.

pojmu, institutů atd. není dostatečná a způsobuje mnohdy aplikační a výkladové problémy.⁴²

Soukromoprávní následek, kterým je neplatnost sjednané smlouvy v případě porušení povinnosti podle § 9 odst. 1 ZoSÚ, musíme nově posuzovat z hlediska obecných ustanovení zákona č. 89/2014 Sb., občanský zákoník (dále jen „NOZ“). NOZ stojí na ideji preference hledání důvodů pro platnost právního jednání než jeho neplatnost (§ 574 NOZ).⁴³ Tato zásada je formulována jako první právní pravidlo uvozující ustanovení o neplatnosti právních jednání. Dle původní právní úpravy obsažené v OZ bylo považováno každé jednání v rozporu se zákonem za absolutně neplatné. Tato koncepce byla autory NOZ opuštěna a absolutní neplatnost právního jednání lze vyslovit pouze, pokud to vyžaduje smysl a účel zákona resp. absolutní neplatnost právního jednání lze vyslovit v případě, že na základě právního jednání dojde ke kvalifikovanému rozporu se zákonem (§ 580 NOZ). Melzer k tomu uvádí: „Soukromé právo se v zásadě dotýká zájmů jednotlivců, nikoliv veřejného zájmu. Má-li být určité jednání absolutně neplatné, jinými slovy tím říkáme, že má vstoupit stát a veřejná moc v podobě soudu, a bez ohledu na to, jestli strany tuto neplatnost namítnou nebo ne, prohlásit jednání za neplatné, tj. deklarovat neplatnost takového právního jednání. Musí zde však být důvod pro aktivaci veřejné moci, například zvláštní veřejný zájem, kterému v soukromoprávní teorii říkáme dobré mravy či veřejný pořádek.“⁴⁴

Porušením povinnosti ověřit úvěruschopnost spotřebitele je dotčen nejen soukromý zájem jednotlivce, ale i veřejný zájem resp. veřejný pořádek,⁴⁵ kterým je ochrana společnosti před nepřiměřeným zadlužováním. Vnitrostátní soud rozhodující případný spor mezi věřitelem a spotřebitelem je pak oprávněn vykročit z rámce sporu vymezeného účastníky řízení a opřít se o jiné skutečnosti a okolnosti, než na kterých

účastník řízení, který má zájem na uplatnění uvedených ustanovení, založil žalobu. Vnitrostátní soud je povinen ex offio zkoumat, zda věřitel porušil povinnost stanovenou na ochranu spotřebitele a případně vyslovit absolutní neplatnost spojenou s takovým právním jednáním.⁴⁶

Autor je nicméně toho názoru, že zákonodárce nezvolil vhodné legislativní řešení. Poskytovatel úvěru se ex lege dostává díky ustanovení § 9 odst. 1 ZoSÚ a ustanovení § 22 odst. 5 ZoSÚ do paradoxní situace. Presumuje se, dokud není prokázán opak, že poskytovatel úvěru porušil svou povinnost ve smyslu § 9 odst. 1 ZoSÚ, a tudíž jsou všechny smlouvy, ve kterých se sjednává spotřebitelský úvěr ve smyslu ZoSÚ, od počátku neplatné. Lze shrnout, že takové právní následky narušují princip právní jistoty a významně zasahují do závazkového vztahu mezi poskytovatelem úvěru a spotřebitelem. Autor se domnívá, že takové právní následky nejsou žádoucí pro žádnou smluvní stranu.

⁴² HURDÍK, J. – HANDLAR, J. – FIALA, J. – SELUCKÁ, M. – VLASÁK, M. Evropské unifikační projekty závazkového práva a české občanské právo. Brno: Masarykova univerzita, 2009. *Spisy právnické právnické fakulty*, s. 53 a násl.

⁴³ Zásada *Potius valeat actus quam pereat*.

⁴⁴ MELZER, F. Neplatnost právního jednání v návaznosti na nedodržení formy. *Právní rádce*, r. 2013. Dostupné z: <<http://obcanskyzakonik.justice.cz/infocentrum/media/neplatnost-p-ravniho-jednani-v-navaznosti-na-nedodrzeni-formy/>>.

⁴⁵ Bělohlávek ve vztahu k unijní ochraně spotřebitele jasně rozlišuje pojem veřejný zájem a veřejný pořádek. Bělohlávek uvádí, že lze jen stěží hovořit o veřejném pořádku v záležitostech upravených sekundárním právem EU (směrnicemi). V této souvislosti kriticky poukazuje na použití pojmu veřejný pořádek v rozhodnutí SDEU ze dne 27. dubna 2006 sp. zn. C-168/05 *Elisa Maria Claro proti Centro Móvil Milenium SL*. K tomu více in BĚLOHLÁVEK, A. J. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 43 a násl.

⁴⁶ Obdobně finanční arbitř ve svém rozhodnutí uvádí přijetí jiného ustanovení (§ 8 ZoSÚ) na ochranu spotřebitele ve veřejném zájmu. Dostupné z: <http://www.finarbitr.cz/galerie/tinymce/rozhodnuti/FA_SU_112_2014_nalez.pdf>. BĚLOHLÁVEK, A. J. *Ochrana spotřebitelů v rozhodčím řízení*. Praha: C. H. Beck, 2012, s. 43 a násl.

Novinka na trhu aplikací pro četbu odborných E-knih WK eReader

Aplikace WK eReader nabízí propracovaný poznámkový aparát.

Samožřejmostí je

- vkládání vlastních poznámek do textu,
- barevné označování textu a používání záložek,
- rychlá navigace a vyhledávání v textu pomocí vlastních dotazů,
- souběžné čtení dvou publikací.

Ušetřete při nákupu E-knih v aplikaci WK eReader na www.wolterskluwer.cz/obchod

- bonusový program MOJE PENĚŽENKA
- 15% sleva pro zákazníky s licenci ASPI

Podrobné informace o aplikaci WK eReader najdete na www.wolterskluwer.cz/wk-ereader.

 Wolters Kluwer